

– *Wizerunki anioła śmierci w literaturze i malarstwie Młodej Polski*; Radosław Okulicz-Kozaryn – *Sceptyk idzie na pielgrzymkę. Pielgrzymka do Jasnej Góry Reymonta na tle pozytywistycznego sporu o wartość „wędrowek pobożnych”*; Anna Janicka – *Ciało wyżarte solą. Naturalistyczna antropologia krzyża w twórczości Gabrieli Zapolskiej*.

Sprawy literatury XX wieku podjęli: Marek Sikora – *Ślady Hioba. O poezji Czesława Miłosza i Anny Kamieńskiej*; Jarosław Ławski – *Pewność i cień. O sześciu wykładach wierszem Czesława Miłosza*; Marek Kurkiewicz – *Biblijna walka Jakuba z aniołem w optyce polskich poetów XX wieku*; Elżbieta Wesołowska – *Roman Brandstaetter – w służbie tradycji antycznej*; Stefan Melkowski – *Stary poeta między życiem a śmiercią. Późna twórczość poetycka Jarosława Iwaszkiewicza: od Krągłego roku do Śpiewnika włoskiego*; Krzysztof Korotkich – *Pożegnanie wiejskiej parafii. Księdza Jana Twardowskiego uwagi o śmierci*; Agnieszka Kruszyńska – *Motywy biblijne w poezji Andrzeja Kiejny OFMCap. Pośród antycznych reminiscencji i słowiańskiego krajobrazu*.

Publikacja w pełni potwierdza ideę kolegów z Uniwersytetu w Białymstoku, że należy podejmować studia nad zagadnieniami duchowości, które jak trafnie zaznaczają redaktorzy tomu przekonują, iż człowiek „nie jest w nich postrzegany li tylko jako wytwór kultury, ale sam tę kulturę z głębi swej duchowości i w żywym odniesieniu do stworzonego obrazu Boga wydobywa, kreuje, uprawia”. I właśnie o tym mówi tom *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich*.

Adam Bezwiński
Bydgoszcz

Jurij Fiedoruszkow, EKSCERPCJA WYRAZÓW CUDZYSŁOWOWYCH Z TEKSTÓW PRASY ROSYJSKIEJ, „Semiosis Lexicographica” LII, Warszawa 2009, str. 109.

Opracowanie wskazane w tytule należy do stosunkowo nowego nurtu w badaniach filologicznych, mianowicie do nurtu wykorzystującego metodę automatycznej ekscerpacji wyrazów z tekstów, głównie tekstów prasowych i słownikowych, ale też z rozmaitych innych.

Jak pisze Jurij Fiedoruszkow, „Rosyjski Internet umożliwia obserwację znacznej liczby zbiorów tekstów elektronicznych. Udostępnione są całe biblioteki tekstów (m.in. tzw. *буџауомека Моукоџа*), zawierające kolekcje tekstów literatury pięknej, prawniczej, publicystycznej itp. Innym rodzajem zbiorów e-tekstów są poszczególne strony gazet, czasopism (regionalnych, centralnych). Przedelektro-

niczne (drukowane) artykuły prasowe (a także archiwa, np. gazeta *Арсеньевские вести – Владивосток*: archiwum 2006 roku) są digitalizowane i udostępniane w Internecie” (s. 7). W tej sytuacji, jak zauważa Marek Iwanowski, przed badaczami języka „pojawiają się nowe możliwości, nowe techniki. Dzięki digitalizacji i związanym z nią procesom, w wyniku których postać cyfrowa tekstów (czy szerzej: dokumentów) zaczyna współcześnie dominować nad zapisem na papierze, co oznacza niewyobrażalne jeszcze kilkanaście lat temu rozszerzenie możliwości przetwarzania danych zawartych w tekstach językowych. Zasób tekstów języka polskiego w wersji elektronicznej rośnie w błyskawicznym tempie [...]. Już dzisiaj zarysowuje się perspektywa automatycznego czerpania danych dla potrzeb słowników językowych. Już dzisiaj można mówić o początkach fotoleksykografii, o specjalnej metodzie lingwistycznej (której twórcą jest Piotr Wierzchoń¹), odmieniającej radykalnie oblicze leksykografii i dokumentoznawstwa lingwistycznego”².

Wspomniany wyżej twórca metody fotodokumentacyjnej, P. Wierzchoń, zapewnia: „metoda w izolacji jest całkowicie niezależna językowo (tj. dotyczy dowolnego języka utrwalonego graficznie)”³ i pokazuje to na przykładach strony kodowej 1251 zawierającej teksty w języku rosyjskim. Wybrałam do omówienia pracę tę niezależność (oczywistą dla osób już wtajemniczonych) ilustrującą, zależy mi bowiem na upowszechnianiu wśród polskich językoznawców, w tym sławistów, metody automatycznego ekscerpowania wyrazów z tekstów zdigitalizowanych, przyrastających obecnie w zawrotnym w tempie. Recenzje i omówienia publikacji P. Wierzchońa już się pojawiają⁴, pora na propagowanie prac jego naśladowców.

Książkę J. Fiedoruszkowa otwiera – dość nieoczekiwanie – streszczenie w języku rosyjskim: *Резюме* (s. 5–6), po nim mamy *Wstęp* (s. 7–10), *Metody ekscerpacji wyrazów cudzojęzycznych* (s. 11–23), *Dane korpusowe* (s. 24–26), *Literaturę*

¹ Zob.: *Fotodokumentacja, chronologizacja, emendacja. Teoria i praktyka weryfikacji materiału leksykalnego w badaniach lingwistycznych*, Poznań 2008; spośród kilku innych pozycji por. zwłaszcza: *Dlaczego fotodokumentacja? Dlaczego chronologizacja? Dlaczego emendacja?*, Poznań 2009 oraz: *Fotodokumentacja 3.0*, „Język. Komunikacja. Informacja” IV, 2009, s. 63-80.

² *Fotoaddenda do leksykografii polskiej*, Warszawa 2009, s. 8.

³ *Fotodokumentacja...*, s. 11.

⁴ Zob.: K. Waszakowa, *Czy jeszcze można, wypada, warto zajmować się neologizmami? (w związku z fotodokumentacyjną metodą badawczą Piotra Wierzchońa)*, [w:] I. Burkacka, R. Pawelec, D. Zdunkiewicz-Jedynak (red.), *Słowa – kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów*, Warszawa 2010, s. 193-207; J. Mędelska, *Piotr Wierzchoń, Kotuś. «Verba polona abscondita...» (w fotodokumentacji). Szkic lingwochronologizacyjny. Centuria pierwsza*, Poznań 2008, „Poradnik Językowy” 2010, nr 3, s. 107-110; też, *Piotr Wierzchoń, Jaskółki przejawów internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny w materiałach z lat 1894-1984. Tylko sto przykładów*, Łask 2008, „Poradnik Językowy” 2010, nr 7, s. 98-102; też, *Piotr Wierzchoń, ANTI*, Wydawca: Instytut Językoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2008, „Linguistica Bidgostiana” VIII, 2010, s. 214-218; R. Zimny, *Mirosław Górny, Piotr Wierzchoń, Polish Digital libraries as a philologist's tool. Based on 666 adjectives from the Digital Library of Wielkopolska*, Poznań 2010, „Linguistica Bidgostiana” VIII, 2010, s. 201-205.

(s. 27–30). Ostatnią, najobszerniejszą część pracy stanowi *Materiał słownikowy* (s. 31–107).

Ze *Wstępu* wynika, że jako materiał badawczy wybrano teksty rosyjskiej prasy internetowej (korpus składał się z kilkuset tysięcy artykułów prasowych⁵), czyli mamy do czynienia z analizą dokumentów, które nie zostały zdigitalizowane wskutek skanowania, lecz powstały jako dokumenty cyfrowe⁶. Ekscerpowano z nich wyrazy nienotowane w wybranych źródłach leksykograficznych⁷. Omawiana publikacja dotyczy neologii – dyscypliny językoznawczej badającej nową leksykę. J. Fiedoruszkow przypomina najważniejsze terminy należące do metajęzyka tej dziedziny, wymienia badaczy – rosyjskich i polskich – którzy rozwijają współczesną teorię neologii, wspomina o lingwoidentyfikacyjnym i lingwoekologicznym kierunku badań neologicznych, które pojawiły się na przełomie XX i XXI stulecia. Autor recenzowanej pracy skupił się na omówieniu rezultatów ekscerpacji wyrazów cudzysłowowych⁸, zaobserwował bowiem, że w dzisiejszej prasie rosyjskiej nowe jednostki leksykalne często bierze się w cudzysłów, w miarę zaś ich upowszechniania się ten znak interpunkcyjny przestaje być stosowany. Ekscerpt składał się z kilkuset tysięcy wyrazów. Wielkość ta unaocznia ogromną przewagę metod automatycznego ekscerpowania wyrazów z tekstów zdigitalizowanych nad metodami tradycyjnymi (manualnymi), jak jednak słusznie podkreśla J. Fiedoruszkow, „opisane metody nie mogą w całkowitej mierze zastąpić klasycznej, szczegółowej ekscerpacji manualnej. Dotyczy to przede wszystkim końcowych etapów pracy, związanych z obserwacją słownictwa wyekscerpowanego” (s. 8).

W rozdziale *Metody ekscerpacji wyrazów cudzysłowowych* Autor przedstawia w szczegółach, krok po kroku, jak postępował, wydobywając wyrażenia i pojedyncze wyrazy cudzysłowowe z rosyjskiej prasy lokalnej. Mówi o segmentacji, o rezygnowaniu z pewnych serii wyrazów cudzysłowowych (m.in. ze względu na trudności z oddzieleniem skrótowców od nieskrótowców usunięto z listy wyrazy pisane wielkimi literami, por. z jednej strony akronim *АЛТАЙБАГОН*, z drugiej

⁵ „Dobór materiału gazetowego polegał na wyszukaniu i wyborze informacji prasowych w poszczególnych regionach Federacji Rosyjskiej. W tym celu został utworzony *Korpus Rosyjskiej Prasy Regionalnej* (KRPL)” (s. 8).

⁶ Zob. na ten temat: P. Wierzchoń, *Fotodokumentacja 3.0...*, s. 79.

⁷ J. Wawrzyńczyk (red.), *Wielki słownik rosyjsko-polski z Kluczem polsko-rosyjskim*, Warszawa 2004; J. Wawrzyńczyk, E. Małek, *Z materiałów do Słownika bibliograficznego języka rosyjskiego: terminologia lingwistyczna, wybrane terminy wiedzy o kulturze i literaturze, neologizmy, hapaks legomena*, „Semiosis Lexicographica” XVI, 2004; A. A. Зализняк, *Грамматический словарь русского языка. Словоизменение*, Москва 1987; С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка*, Москва 1992; В. В. Лопатин (ред.), *Орфографический словарь русского языка*, Москва 2000.

⁸ O wyodrębnianiu jednostek języka ujętych w cudzysłów zob.: W. Chlebda, *Elementy frazematyki. Wstęp do frazeologii nadawcy*, Opole 1991. Por. też: P. Wierzchoń, *Z cudzysłowów do poczekalni leksykograficznej*, „Semiosis Lexicographica” XV, 2003.

– zapisany wersalikami *АЙСБЕРГ*, wyeliminowano też napisy zawierające cyfry, znaki niecyryliczne, a także np. wyrazy zawierające tylko jeden cudzysłów) (s. 15-16). W rozdziale tym jest też mowa o trzech typach ekscerpcji, a mianowicie o dołączeniu do ciągów ekscerpcyjnych danych wyjściowych morfoanalizy, o ekscerpowaniu ciągów zbudowanych na sufiksach i prefiksach oraz o „sporządzaniu list wyrazów o konkretnych ankodach i konkretnych morfemach” (s. 21).

Z króciutkiego rozdziałiku *Dane korpusowe* dowiadujemy się, że materiał językowy zawarty w omawianej pracy pochodzi z prasy rosyjskiej ukazującej się w latach 1996-2007. Ekscerpcji poddano głównie dzienniki i tygodniki regionalne (np. „Звезда Алтая”), miejskie (np. „Архангельск”), stołeczne (np. „Аргументы и факты”). Wybór prasy lokalnej jako źródła materiału Autor uzasadnia mniejszą liczbą zamieszczanych w niej wiadomości z całej Rosji i ze świata oraz opisywaniem takich zagadnień, jak kultura, sport, edukacja, religia i in. w stylu „drobnych wiadomości tekstowych” (s. 24). Lista gazet i tygodników, z których pochodzi opracowany w książce materiał językowy, znajduje się na s. 24–26.

Rozdział *Literatura* jest stosunkowo obszerny, uwzględnia 79 pozycji, w tym 32 w języku polskim, 46 – w rosyjskim i 1 – w angielskim.

Najistotniejszą część omawianej pracy stanowi oczywiście rozdział zatytułowany *Materiał słownikowy*. Jest to alfabetyczny wykaz pozyskanych wyrazów cudzo-słownych podany w formie słowniczka. Na hasło słownikowe składa się wyraz hasłowy (jest nim zlematyzowana jednostka cudzysłowna⁹), kontekst (albo – bardzo rzadko – konteksty¹⁰), w którym dana jednostka wystąpiła, oraz źródło (tytuł gazety lub tygodnika, rocznik, numer). Wyraz hasłowy wyróżniono w kontekście ilustrującym za pomocą wyfłuszczenia i ujęto w cudzysłów. Oto dwa przykładowe hasła:

поцелуеман

Во-вторых, „поцелуеманы” быстрее худеют <Молодой ленинец 2005, № 21 (7223)>

правдоруб

Можно, но не нужно. Бородкин – не какой-нибудь телевизионный „правдоруб” и „леворубль” <Завтра2003, № 44 (519)> (s. 83).

Zrozumiałe, że prezentowany w książce materiał językowy jest jedynie formalnie uporządkowany, czyli jeszcze całkiem surowy, nieopracowany. Zanim trafi do słowników, będzie wymagał dużego wkładu pracy. Na przykład kłopotliwe może być w niektórych wypadkach oznaczenie miejsca akcentu, wskazanie wymowy (m.in. zwrócenie uwagi na twardość lub miękkość spółgłosek przed literą *e* w wy-

⁹ Oczywiście – jako wyraz hasłowy – podana bez cudzysłowu.

¹⁰ Zob. hasło *абсолютка* na s. 33.

razach obcych, które są bardzo licznie reprezentowane w ekscerpacie). Jednakże pierwszorzędnym i zarazem najtrudniejszym zadaniem będzie niewątpliwie ustalenie znaczeń nowych cudzojęzycznych wyrazów, a także – w wypadku przygotowywania słowników przekładowych, rosyjsko-innojęzycznych – ich translatów. A że to prawdziwe wyzwanie, niech świadczą m.in. takie oto jednostki słownikowe wyekscerpowane przez J. Fiedoruszkowa metodą automatyczną z prasy rosyjskiej: *абсолютка* (s. 33), *асушник* (s. 35), *досидент* (s. 58), *едрос*, *едроска* (s. 60), *кагол* (s. 61), *крейзик* (s. 65), *меннс* (s. 71), *рошевский* (s. 87), *старбакс* (s. 91), *фукубукуро* (s. 98), *шоубо* (s. 103), *эрефия* (s. 107).

Oczywiście część wyekscerpowanych nowych leksemów jest zrozumiała nawet poza kontekstem, np.: *диджик* (s. 55), *допосовый* (s. 57), *моссадовский* (s. 73), *радиопоэт* (s. 85), *чеченофилия* (s. 101), część wymaga od użytkowników języka rosyjskiego, zwłaszcza nierodzimych, pewnego rozeznania w rosyjskich realiach, np.: *антияблочный* (od nazwy partii politycznej *Яблоко*) (s. 34) czy *чубайсизм* (od nazwiska polityka *Чубайс*) (s. 101-102). Niektóre znaczenia zostały eksplicytnie wyjaśnione w przytaczanych kontekstach, np.: „**бигфут**” (*m.e.*

большеногий) (s. 36), *грузинское приветствие „гамарджоба”* (s. 46), „**главтус**” – *это самый главный тусовщик* (s. 47), *харрасмент* ([...] *первого в России иска о „харрасменте” – сексуальном домогательстве*) (s. 99), *шлюхвоз* (*У „Данарной” остановился „шлюхвоз” <слово грубое, но единственно подходящее для развозной машины для девочек по вызову>*) (s. 103), jednakże w niektórych wypadkach (wcale nie rzadkich) kontekst niewiele lub wręcz niczego nie wyjaśnia, por.: *фымьшонок* (*Об этом вам расскажут стенгазеты, сделанные самими „фымьшатами”*) (s. 98), *эргэдэшка* ([...] *я выхватил из кармана разгрузки „эргэдэшку” и ткнул ею прямо ему в зубы, раскровенив нижнюю губу*) (s. 106).

Tak więc automatyczna ekscerpca materiału rysuje przed leksykografią naprawdę wspaniałe perspektywy, pozostawiając jednak dość szeroki margines dla tradycyjnej pracy manualnej, zwłaszcza w fazie opracowywania wyekscerpowanych materiałów.

Niewielka książka J. Fiedoruszkowa niewątpliwie warta jest polecenia. Ze względu na oryginalny materiał leksykalny zgromadzony przez Autora znajdują w niej coś dla siebie wszyscy językoznawcy, także ci, którzy uprawiają językoznawstwo „tradycyjne” (a raczej tradycyjnie), natomiast badacze zainteresowani nowymi metodami ekscerpowania słownictwa mogą potraktować tę publikację jako pozycję instruktażową.

Joanna Mędelaska
Bydgoszcz